

N:o 164.

Ank. till Riksd. kansli den 19 maj 1908, kl. 12 midd.

Utlåtande, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående öfverlåtelse till fångvården af den under domänstyrelsens förvaltning bibehållna delen af Svartsjö kungsladugård jämte lägenheterna Hästbryggan och Färjestaden i Sänga socken och Stockholms län.

(I. A.)

I en till Riksdagen den 3 april innevarande år aflåten proposition (n:o 135) har Kungl. Maj:t, under åberopande af bilagdt utdrag af protokollet öfver justitiedepartementsärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen:

dels att medgifva, att den under domänstyrelsens förvaltning bibehållna delen af Svartsjö kungsladugård jämte lägenheterna Hästbryggan och Färjestaden i Sänga socken och Stockholms län finge den 14 mars 1909 öfverlåtas till fångvården för att efter hand, i den mån erforderliga anordningar vid tvångsarbetsanstalten därstädes hunne träffas, läggas under anstaltens eget bruk i syfte att möjliggöra att i större utsträckning än hittills sysselsätta där intagna fångar med jordbruksarbete, med befogenhet för styrelsen

Bih. till Riksd. Prot. 1908. 4 Saml. 1 Afđ. 96 Häft. (N:o 164). 1

att, tills detta hunnit fullständigt genomföras, för fångvårdens räkning utarrendera öfriga delar af egendomen;

dels ock att å extra stat för år 1909 anvisa ett belopp af 10,000 kronor att användas till inlösen af nuvarande arrendatorn af egendomen tillhöriga byggnader därstädes.

I detta ärende har departementschefen till förenämnda statsrådsprotokoll anfört följande:

»Till tvångsarbetsanstalten å Svartsjö uppläts ursprungligen allenast Svartsjö slott jämte vissa därtill hörande boställslägenheter med tillhörande områden. Jämlikt nådigt bref den 1 maj 1896 utvidgades anstaltens område genom tillägg af vissa därintill gränsande, från Svartsjö kungsladugård afskilda ägor, utgörande tillhoppa något öfver 40 hektar, däraf närmare 24 hektar åker och ängsmark. Ett af syftemålen med denna utvidgning var, att tillfälle skulle beredas anstalten att lämna därtill passande fångar någon sysselsättning med jordbruksarbeten. Å det sålunda tillagda området har sedermera, enligt hvad fångvårdsstyrelsen meddelat, alltjämt med god framgång bedrifvits ett intensivt jordbruk. Den återstående delen af Svartsjö kungsladugård jämte underlydande lägenheterna Hästbryggan och Färjestaden är enligt arrendekontrakt den 19 februari 1897 utarrenderad på tjugo år från den 14 mars 1897 mot en årlig arrendeafgift af 4,460 kronor. Enligt 16:de punkten af nämnda kontrakt är arrendatorn skyldig att, där sådant för allmännyttigt ändamål å kronans vägnar fordras, afstå egendomen tillhörig mark emot åtnjutande af minskning i arrendeafgiften, motsvarande den förlust honom tillskyndas.

Uti underdånig skrifvelse den 26 mars 1907 gjorde fångvårdsstyrelsen framställning om ytterligare upplåtelse af jord till anstalten från kungsladugårdens ägor. Denna framställning afsåg ett å skrifvelsen bifogad karta upptaget område, innehållande något öfver 18 hektar och beläget omedelbart intill anstaltens nuvarande område.

Framställningen var närmast föranledd af en till fångvårdsstyrelsen från direktören vid anstalten inkommen skrifvelse, däri denne, under framhållande af önskvärdheten att kunna utvidga det af tvångsarbetsfångarna vid anstalten bedrifna jordbruk, hemställt om åtgärders vidtagande för att ofvanberörda område, hvars förvärfvande jämväl ur andra synpunkter vore för anstalten högeligen önskligt, måtte snarast möjligt, utan afvaktan å den nuvarande arrendeperiodens utgång, afsöndras från kungsladugården och öfverlätas till anstalten.

I anledning af denna hemställan inhämtade fångvårdsstyrelsen yttrande

från domänstyrelsen angående tidpunkten när och under hvilka villkor ifrågavarande område syntes kunna upplåtas till fångvården.

Domänstyrelsen i sin ordning infordrade yttranden i ärendet från kungsladugårdens arrendator Emil Hugo Lallerstedt äfvensom från vederbörande domänintendent samt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Stockholms län.

Arrendatorn bestred, att någon markafsöndring för uppgifna ändamål finge under hans arrendetid äga rum. I alla händelser kunde han icke afstå nu ifrågavarande område, som bestode af åkerjord och utgjorde hans bästa och säkraste inkomstkälla från gården, mot mindre ersättning än 2,000 kronor årligen. Sedermera förklarade han sig emellertid villig att, därest han skulle anses skyldig underkasta sig jordupplåtelsen, låta den ersättning, som skulle utgå för honom härigenom orsakad förlust, bestämmas af skiljemän.

Domänintendenten framhöll, att det af arrendatorn fordrade beloppet icke syntes stå i rimligt förhållande till den arrendeafgift, han erlägger för egendomen i dess helhet. Med hänsyn till kontraktets ordalydelse och med afseende å det ifrågavarande jordområdets beskaffenhet och belägenhet i närheten af hufvudgården ansåg emellertid domänintendenten föga utsikt förefinnas, att vid en skiljedomsvärdering ersättningsbeloppet skulle komma att i någon afsevärd mån understiga det af arrendatorn begärda. På grund häraf och då det syntes domänintendenten tvistigt, huruvida här föreläge sådant fall, som med punkt 16 i arrendekontraktet afsåges, fann han den nu löpande arrendeperiodens utgång utgöra den tidpunkt, då den ifrågasatta markupplåtelsen lämpligen kunde medgifvas från kronans sida.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande anförde, att med hänsyn till den dryga ersättning, som statsverket sannolikt finge vidkännas, därest markförvärfvet skulle äga rum före arrendeperiodens utgång, det syntes lämpligast att därmed anstode till sistnämnda tidpunkt.

Domänstyrelsen förklarade i sitt utlåtande, att enligt dess åsikt arrendatorn vore skyldig att, om så fordrades, före arrendeperiodens utgång för angifna ändamål afstå ifrågavarande mark till fångvården, och ville domänstyrelsen med afseende å syftet med den föreslagna markupplåtelsen icke motsätta sig densamma.

Under åberopande af direktörens uttalande rörande önskvärdheten af att kunna utvidga det vid anstalten bedrifna jordbruksarbetet framhöll fångvårdsstyrelsen i berörda afseende ytterligare, att ifrågavarande arbete af dem, som därtill användts, blifvit omfattadt med intresse och visat sig

äga en uppryckande verkan äfven å de genom lättja och dryckenskap ganska försoffade. Det vore äfven särdeles ägnadt att höja tvångsarbetsfångarnas förmåga af själf försörjning. En dylik utvidgning kunde dock, enligt hvad fängvårdsstyrelsen erinrade, icke ske utan ytterligare tillökning af anstaltens område, särskildt som i sammanhang med utrymmandet af den till centralfängelset i Malmö förlagda tvångsarbetsanstalten antalet tvångsarbetare vid anstalten å Svartsjö högst betydligt ökas.

Till bemötande af de mot bifall till framställningen gjorda erinringar anförde fängvårdsstyrelsen, att den ifrågasatta upplåtelsen måste anses äga ett för samhället verkligen gagnande syftemål och att här således, på sätt jämväl domänstyrelsen framhållit, föreläge ett sådant fall, som i punkt 16 af arrendekontraktet afsåges. Från många håll framställdes yrkanden, att fångar måtte i möjlig mån användas till friluftsarbeten. Äfven styrelsen ansåge detta fördelaktigt, såvidt det kunde ske utan åsidosättande af högre penitentiära uppgifter. Enda möjligheten vore att koncentrera detta friluftsarbete kring en anstalt, där fängvårdens fordringar vore fullt tillgodosedda och hvarifrån de arbetande kunde med noggrannhet följas och öfvervakas. Denna betingelse föreläge vid Svartsjö. De här förvarade fångarna vore tvångsarbetare, som enligt gällande lagstiftning skulle hållas till arbete i gemensamhet och hvilkas beröring inbördes således i allt fall ej kunde undvikas. Att vänja dessa vid ett nyttigt arbete samt om möjligt ingifva dem håg och kärlek därför vore tydligen en uppgift, som för det allmänna vore ägnad att medföra det största gagn såväl i socialt som i ekonomiskt afseende. Ehuru redan för närvarande det vid Svartsjö bedrifna arbetet hufvudsakligen vore friluftsarbete, nämligen stembrytning och stenens vidare bearbetande, vore således af betydelse att kunna än vidare utveckla det därstädes med framgång bedrifna jordbruksarbetet.

Om ersättningen komme att ställa sig jämförelsevis hög i förhållande till områdets omfattning och arrendatorns årsarrende för gården i dess helhet, borde detta likväl, enligt fängvårdsstyrelsens åsikt, icke tillmätas afgörande betydelse, då den ekonomiska frågan härvidlag ingalunda vore den viktigaste. Det syntes i öfrigt sannolikt, att med den goda tillgången på arbetskraft området skulle kunna så intensivt brukas för frambringande af rotfrukter och andra för fångarnas utspisning behöfliga produkter, att äfven en hög ersättningssumma till arrendatorn skulle vara ekonomiskt försvarlig.

Då genom inläggande till anstalten af ifrågavarande område anstaltens för jordbruk användbara mark skulle, såsom önskligt vore, ungefär fördubblas, hemställde därför fängvårdsstyrelsen, att samma område måtte till an-

stalten för fångvårdens räkning upplåtas och att för tiden till den 14 mars 1917 ersättning finge till arrendatorn utgå af fångvårdsmedlen med det belopp, som kunde i sådant hänseende blifva af skiljemän bestämdt, dock ej öfver 2,000 kronor årligen.

Den sålunda väckta frågan om tillökning af anstaltens område för att möjliggöra en utvidning af jordbruksarbetet därstädes har emellertid sedermera kommit i delvis förändradt läge, sedan jämväl Riksdagens revisorer i sin berättelse angående den af dem verkställda granskningen af statsverkets styrelse och förvaltning under år 1906 ifrågasatt, huruvida icke tvångsarbetsfångarna vid Svartsjö borde i betydligt större utsträckning än hittills sysselsättas med jordbruksarbete.

Innan jag emellertid ingår i närmare redogörelse för revisorerernas berörda framställning och de däröfver af vederbörande afgifna yttranden, anser jag mig böra framhålla vissa ytterligare punkter i omförmälda arrendekontrakt, hvilka i förevarande afseende äro af intresse. Sålunda stadgas däri, bland annat,

i punkt 2, att byggnaderna å egendomen städse skola af arrendatorn i fullgodt skick underhållas med skyldighet för denne därjämte, att antingen genom nybyggnad under arrendetiden redovisa eller ock vid egendomens afträdande till kronan kontant gälda ett årligt belopp af 680 kronor;

i punkt 5, att vid egendomens afträdande arrendatorn skall hafva verkställt erforderligt höstutsäde äfvensom trädesbruk samt höstplöjning af den för vårsädd afsedda jord med rättighet för honom att härför af tillträdaren undfå ersättning;

i punkt 11, att arrendatorn ej äger att utan domänstyrelsens tillstånd pålägga egendomens torpare afgäld eller besvär utöfver hvad vid egendomens arrendeuppskattning beräknats eller, jämte dagsverken, årliga afgälder till sammanlagdt belopp af 1,435 kronor; samt

i punkt 18, att vid egendomens afträdande arrendatorn skall utan ersättning tillhandahålla tillträdaren foder till följande belopp, nämligen 17,000 kilogram hö och 34,000 kilogram halm, hvarjämte det härutöfver vid arrendets frånträdande å egendomen befintliga förråd af hö och halm skall af arrendatorn öfverlåtas åt tillträdaren mot ersättning, motsvarande hälften af det i orten gångbara pris.

På sätt i Riksdagens revisorers omförmälda berättelse framhållits, utgör den utarrenderade kungsladugårdens område:

åker, tomter och dylikt under hufvudgården ...	242,2660	har	
» » » » » torp	60,7780	»	303,0440 har
äng under hufvudgården	65,0570	har	
» » torp.....	2,8030	»	67,8600 »
odlingsmark			1,2730 »
skogs- och hagmark			291,4060 »
			<hr/> Summa 663,5830 har.

Sedan jämlikt fångvårdsstyrelsens cirkulär den 13 maj 1907 förordnats, att alla till tvångsarbete dömda män, som äro fullt arbetsföra, skola sändas till tvångsarbetsanstalten å Svartsjö, har fångantalet därstädes betydligt ökats och uppgick vid revisorernas besök till 255, med plats för ytterligare 45. På senaste tid har fångantalet därstädes pläгат uppgå till omkring 270.

I det ämne, hvarom nu är fråga, hafva Riksdagens revisorer anført, att det för beredande af möjlighet att i vidsträckt mån använda arbetsstyrkan å Svartsjö i jordbruksarbete synes önskligt, att Svartsjö kungsladugård varder vare sig till större del än hittills eller i sin helhet upplåten för tvångsarbetsanstalten. Därest endast en del af det utarrenderade området skulle behövas för anstalten, anse revisorerna på grund af bestämmelsen i 16:de punkten i gällande arrendekontrakt hinder för dess undantagande från arrendet icke möta.

Revisorerna finna emellertid lämpligast, om egendomen blefve i sin helhet för ifrågavarande ändamål till fångvårdsstyrelsen upplåten. Härigenom skulle denna styrelse blifva i tillfälle att i större utsträckning träffa anordningar för fångarnes sysselsättning med jordbruksarbete, hvilket, enligt hvad fångvårdsstyrelsen vitsordat, har ett synnerligen välgörande inflytande på fångarna och därjämte främjar möjligheten för fånge att efter frigifningen vinna anställning på landsbygden, där många af städernas frestelser till återfall icke förekomma. Äfvenledes borde en sådan anordning kunna medföra ekonomisk fördel för statsverket, då riklig tillgång på arbetskraft och god produktafsättning skulle möjliggöra ett intensivt och lönande landbruk. Och vid det förhållande att, på sätt i revisorernas berättelse angående domänstyrelsen omförmäles, arrendatorn till betydliga belopp häftar för vanhäfd och icke fullgjord byggnadsskyldighet samt följaktligen kan antagas icke vara obenägen att blifva befriad från arrendet, synes egendomens öfvertagande af fångvårdsstyrelsen icke böra vara förenad med afsevärda svårigheter.

I sistberörda afseende hafva revisorerna i sin berättelse angående domänstyrelsen omnämnt, att de vid sitt besök å kungsladugården funnit denna domän, som, efter att under föregående arrendeperiod hafva betingat ett arrende af 7,800 kronor, från den 14 mars 1897 utarrenderats på tjugo år för ett arrendebelopp af endast 4,460 kronor, vara i hög grad vanvårdad. Särskildt funno revisorerna hufvudgårdens stall- och ladugårdsbyggnader samt äfven byggnaderna för statfolket vara i så förfallett skick, att de knappt voro för sitt ändamål användbara. Enligt hvad revisorerna inhämtat, har domänintendenten i länet, efter att vid en år 1906 anställd besiktning hafva bemärkt, att arrendatorn föga åtgjort till förbättrande af byggnaderna, utsatt ny besiktning att hållas år 1908, då, för den händelse att arrendatorn ej vidtagit kraftiga åtgärder för egendomens försättande i god häfd, laga syn å egendomen skulle komma att påyrkas.

Att egendomens byggnader fått på angifvet sätt förfalla är, enligt revisorernas åsikt, så mycket mera anmärkningsvärdt, som det enligt arrendekontraktet, förutom skyldigheten för arrendatorn att underhålla egendomens byggnader i fullgodt stånd, åligger honom att till erforderlig ny- eller ombyggnad årligen afsätta ett belopp af 680 kronor. Dessa belopp hafva emellertid, så vidt revisorerna inhämtat, icke blifvit till någon del under de tilländagångna tio åren af arrendetiden genom byggnad af arrendatorn redovisade.

I anledning af dessa revisorernas uttalanden har underdånigt utlåtande afgifvits af fångvårdsstyrelsen, som därvid tillika öfverlämnat dels ett af kungsladugårdens arrendator den 6 januari 1908 afgifvet skriftligt erbjudande, dels ock från anstaltens direktör infordradt yttrande.

I berörda skriftliga erbjudande har arrendatorn förklarats villig att å fångvårdsstyrelsen från den 14 mars 1909 öfverlåta ifrågavarande kontrakt på följande villkor, nämligen *att* fångvårdsstyrelsen öfvertager all arrendatorn å egendomen åliggande såväl husröta som byggnadsskyldighet samt dessutom förbinder sig att, för så vidt arrendatorn före den 14 mars 1909 ålagts företaga reparationer eller nybyggnader, härför hålla honom till alla delar skadeslös; *att* de vid egendomen befintliga, arrendatorn tillhöriga öfverloppshusen, hvilka af arrendatorn inköpts för 10,000 kronor, af styrelsen öfvertagas i det skick, de nu befinnas, till samma pris, som kontant erlägges den 14 mars 1909; *att* arrendatorn förbinder sig att vid afträdet lämna egendomen med verkställdt höstutsäde och alla vårland höstplöjda mot det att styrelsen ersätter honom alla kostnader härför; *att* allt å egendomen vid afträdet den 14 mars 1909 befintligt foder, såväl hö som

halm, skall af styrelsen lösas efter i orten gängse pris, som, för så vidt öfverenskommelse ej kan träffas, bestämmes genom kompromissdom; samt att styrelsen är skyldig att låta på sig transportera de kontrakt, som arrendatorn upprättat med egendomens arrendatorer och hvilka ej utgått den 14 mars 1909, och skola alla ersättningsanspråk, som de nuvarande innehafvarna kunna framställa på grund af kontraktsstridig uppsägning, ersättas af styrelsen. Arrendatorn har därjämte uppställt såsom villkor, att beslut om anbudets antagande skall delgifvas honom senast den 1 maj 1908, efter hvilken tid detsamma ej längre är för honom bindande.

Direktören vid anstalten har förklarat sig finna de af arrendatorn uppställda villkor antagliga samt tillstyrkt vidtagande af sådan åtgärd, att kungsladugården i dess helhet måtte den 14 mars 1909 kunna till fångvården öfverlämnas. Särskildt har af direktören betonats, att det för anstaltens jordbruksfråga är af ingripande betydelse, att fångvården snarast möjligt öfvertager egendomen, så att all ombyggnad å gårdens nuvarande plats förhindras. Framtidsmålet för anstaltens jordbruk måste, enligt direktörens åsikt, blifva, att detsamma skall icke blott till behöfliga kvantiteter förse anstalten med alla proviantartiklar utom sådana, som ovillkorligen måste från annat håll upphandlas, utan äfven till så stor del som möjligt ersätta statens förlust på anstaltens drift i öfrigt. Det torde, framhåller direktören, ej vara alldeles uteslutet, att icke den tid kan komma, då den utgift på omkring 100,000 kronor, som anstalten nu årligen tillskyndar statsverket, blir utjämnad eller till och med förbytt till vinst.

Fångvårdsstyrelsen har i sitt den 17 januari 1908 afgifna utlåtande till en början framhållit, att då styrelsen i sin förutnämnda skrifvelse den 26 mars 1907 begränsat sin anhållan om ytterligare markupplåtelse till allenast ett jämförelsevis obetydligt område, styrelsen härvid ledts dels af hänsynen till den höga ersättning, som, att döma af arrendatorns anspråk beträffande omförmälda område, kunde antagas komma att af honom krävas för afstående af hela egendomen före kontraktstidens slut, dels ock af tanken att genom en allenast småningom skeende utvidgning af jordbruket bereda anstaltens direktör och öfriga vederbörande tillfälle att efter hand förvärfva erfarenhet såväl i fråga om ledningen af en allt större fångpersonal ute på fria fältet som beträffande lämpligaste sättet för arbetenas anordnande och jordens användning. Men styrelsen hyste samtidigt afsikten att efter utgången af tiden för arrendatorns kontrakt, den 14 mars 1917, söka för anstalten få öfvertaga hela kungsladugården, hvartill styrelsen trodde sig lättare kunna utverka nådigt tillstånd, sedan styrelsen enligt sin

förhoppning vunnit goda resultat af förutgången mindre tillökning af jordbruket.

När nu emellertid revisorerna, oafsedt att Kungl. Maj:ts befallningshafvande i länet och vederbörande domänintendent afstyrkt styrelsens ofvan omförmälda framställning, ansett sig kunna förorda öfverlåtande till styrelsen af hela egendomen, har styrelsen häri funnit ett stöd för snarare genomförande af den uppgjorda framtidsplanen.

För öfvertagandet af kungsladugården i dess helhet redan den 14 mars 1909 tala, enligt styrelsens åsikt, särskildt följande skäl:

Det är naturligen för det omfattande jordbrukets skötande medelst fångar af allra största vikt, att de hufvudsakligaste ekonomibyggnaderna såsom ladugårdar och stall finnas förlagda i nära grannskap till tvångsarbetsanstalten, där fångarna äro inlogerade, och inom dess bevakningsområde. Annat förhållande skulle föranleda praktiska svårigheter af många handa slag och ökade kostnader för tillsynen och arbetsledningen.

På sätt direktören vid anstalten meddelat, ämnar arrendatorn, för att innan kontraktstidens slut kunna fullgöra honom åliggande byggnadsskyldighet, redan under år 1908 påbörja ombyggnandet af de för närvarande i nära nog oanvändbart och fallfärdigt skick befintliga bostads- och jordbruksbyggnaderna vid egendomen. Men härigenom antingen fastläses den hufvudsakliga jordbruksförvaltningen vid dess nuvarande plats på omkring en och en half kilometers afstånd från anstalten eller ock blifva de kostnader, som af arrendatorn å husen nedläggas, till väsentlig del bortkastade.

Om däremot fångvården före ombyggnadernas verkställande kommer i besittning af gården, undvikes nämnda olägenhet, och fångvården blifver i tillfälle att själf uppföra husen, där det bäst passar.

Det af arrendatorn gjorda erbjudande synes styrelsen antagligt såsom grund för vidare underhandling, om sådan anses böra äga rum.

Slutligen framhåller styrelsen att, i händelse revisorernas framställning skulle gifva anledning till kungsladugårdens upplåtande till fångvården redan den 14 mars 1909, därigenom icke torde nödvändiggöras, att hela jordarealen då genast lägges under anstaltens eget bruk, utan att hvad den samma icke då lämpligen själf kan sköta, torde kunna af fångvården utarrenderas på sådana villkor, att anstalten äger successivt återtaga den mark, som finnes önskelig. Genom ett sådant förfarande skulle vinnas, att de erforderliga nybyggnaderna icke behöfva på en gång och i så fall kanske hufvudsakligen genom legda arbetare uppföras, utan kunna med vida mindre kostnad verkställas genom fångar efter hand som dessa hinna till sådant

arbete uppläras eller byggnadskunnige finnas tillgängliga. Äfven kunna inköpen af inventarier på detta sätt inskränkas, i det att den ökade ladugårdsbesättning, som måste följa af den större jordarealen, småningom kan på gården uppfödas, likasom äfven större delen af de nödiga redskapen skulle kunna af fångar tillverkas. Då härtill kommer, att maskinkraft bör vinna allenast ringa användning, i det fångarna böra vänjas vid ett jordbruksarbete under enkla former samt uppfostras till själfarbete, torde kostnaderna för det vidgade gårdsbrukets uppsättande kunna inskränkas inom måttliga gränser.

Efter nådig remiss den 21 januari 1908 har fångvårdsstyrelsen i detta ärende afgifvit förnyadt underdånigt utlåtande, därvid fångvårdsstyrelsen tillika till upplysning om de utgifter, de uppställda villkoren skulle för fångvården medföra förutom byggnadsskyldigheten, öfverlämnat en från arrendatorn i nämnda afseende införskaffad uppgift, utvisande, att höstplöjning af cirka 180 tunnland och höstutsäde å cirka 90 tunnland af honom värderas till omkring 4,140 kronor samt att det vid arrendets öfverlåtande befintliga foderförråd, beräknadt till cirka 200,000 kilogram halm och 50,000 kilogram hö, af honom uppskattas till ett värde af omkring 7,500 kronor, hvarjämte i uppgiften lämnas en förteckning å de byggnader, hvilka skulle af styrelsen inlösas.

Angående dessa byggnaders nuvarande värde kan styrelsen icke afgifva bestämdt yttrande utan efter syn, men då desamma dock icke torde kunnat under de inemot elfva år, som förflutit sedan de för ofvannämnda pris af arrendatorn öfvertogos, helt och hållet hafva förfallit, lära de, enligt styrelsens åsikt, i synnerhet vid torplägenheterna, äga ett visst värde för den blifvande innehafvaren.

Under erinran om sitt tidigare förslag, att fångvården vid gårdens öfvertagande skulle äga utarrendera de delar däraf, som ej lämpligen kunna genast läggas under anstaltens eget bruk, för att sedermera successivt återtaga hvad som finnes önskligt, har fångvårdsstyrelsen vidare framhållit, att, om så sker, jämväl den fördelen skulle vinnas, att de i arrendatorns anbud fordrade ersättningar för plöjning, utsäde, hö och halm kunna påföras blifvande arrendatorer och således ej behöfva af fångvården utgifvas annat än i mån jorden inlägges under anstaltens skötsel.

I följd häraf torde för år 1909 i anledning af kungsladugårdens öfverlåtande till fångvården icke krävas något ytterligare anslag utöfver de 10,000 kronor, som arrendatorn betingat sig för öfverloppshusen, och äfven

för framtiden torde anslagsbehofven kunna inskränkas inom måttliga gränser, på sätt styrelsen i sitt föregående underdåniga utlåtande sökt påvisa.

Då sålunda arrendatorns erbjudande synes bereda tillfälle för fångvården att få öfvertaga kungsladugården på förmånliga villkor, anser fångvårdsstyrelsen skäl vara att hellre härfpå grunda ett frivilligt aftal med arrendatorn än att med begagnande af den rätt, arrendekontraktets bestämmelse i 16:de punkten tillerkänner, fränhända honom marken med skyldighet för kronan att utbetala ett skadeståndsbelopp, som icke kan på förhand tillnärmelsevis beräknas.

På grund af hvad sålunda anförts har styrelsen hemställt om aflåtande af proposition till innevarande års riksdag i syfte att Svartsjö kungsladugård i sin helhet måtte den 14 mars 1909 öfverlätas till fångvårdsstyrelsen för att efter hand, i den mån erforderliga anordningar vid anstalten hinna träffas, läggas under anstaltens eget bruk, med befogenhet för styrelsen att, tills detta hunnit fullständigt genomföras, för fångvårdens räkning utarrendera öfriga delar af gården, samt att för ofvan angifna ändamål ett belopp af 10,000 kronor måtte ställas till styrelsens förfogande den 14 mars 1909.

Härefter hafva förnyade underdåniga utlåtanden i ärendet afgifvits jämväl af vederbörande domänintendent, Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande samt domänstyrelsen.

Domänintendenten framhåller i nämnda utlåtande, att för den händelse den ifrågasatta upplåtelsen skulle komma till stånd först efter nu löpande arrendeperiods utgång, det ej torde kunna undvikas, att egendomens arrendator måste tvingas att under tiden nedlägga betydliga kostnader på underhållet af kungsladugårdens åbyggnader, hvilka kostnader i sådant fall måste anses så godt som bortkastade, enär det med egendomen afsedda ändamålet torde kräfva uppförandet af helt och hållet nya ekonomibyggnader på annan plats, än där de för närvarande äro belägna.

Beträffande den af arrendatorn fordrade lösesumman för honom tillhöriga hus, nämligen samma belopp, 10,000 kronor, som han själf erlagt för dem vid arrendets tillträdande den 14 mars 1897, anser domänintendenten densamma icke vara oskäligt tilltagen, då en högst betydande värdestegring å alla byggnadsarbeten ägt rum under de senast förfutna tio åren, och de ifrågavarande byggnaderna i genomsnitt icke torde kunna anses vara i sämre skick nu, än då desamma öfvertogos af arrendatorn.

Hvad dennes ställning i öfrigt till frågan angår, påpekar domänintendenten, att han innehar arrendet på mycket billiga villkor, nämligen

för en årlig arrendeavgift, som med icke mindre än med 2,340 kronor understiger det belopp, 6,800 kronor, hvartill egendomens arrendevärde blifvit uppskattadt vid senast verkställda arrendevärdering. På grund häraf och då arrendatorn, som innehar betydande jordbruk i grannskapet, med anledning däraf torde vara i tillfälle att kunna drifva kungsladugårdens jordbruk med jämförelsevis låga omkostnader, bör han uppenbarligen, enligt domänintendentens åsikt, kunna påräkna en årlig vinst af arrendet, som för de återstående åtta åren af arrendetiden torde kunna beräknas till ett sammanlagdt belopp, mer än väl uppvägande den husröte-kostnad, som han skulle komma att vidkännas, om han kvarstår såsom arrendator, med tillägg af såväl det nybyggnadsbelopp, som han är skyldig redovisa, som den begärda lösesumman för honom tillhöriga byggnader. Vid sådant förhållande synes intet vara att erinra mot de villkor, på hvilka arrendatorn förklarar sig villig att afstå från arrenderätten till kungsladugården den 14 mars 1909.

Med hänsyn till hvad domänintendenten sålunda anført och då rätt för staten att före nu löpande arrendeperiods utgång komma i besittning af egendomen icke torde kunna vinnas på billigare villkor än de af arrendatorn framställda, har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande förklarar sig ej hafva något att erinra mot nådigt bifall till den gjorda framställningen.

Domänstyrelsen har icke något att erinra mot upplåtelse af ifrågasvarande egendom till fängvårdsstyrelsen under förutsättning att arrendatorn erhåller den af honom begärda ersättning, hvilken styrelsen för sin del finner skälig.

I afseende å frågan om ändamålsenligheten ur såväl ekonomisk som penitentiar synpunkt att sysselsätta tvångsarbetsfångar med landbruks-göromål tillåter jag mig slutligen fästa uppmärksamheten å ett af byråchefen i fängvårdsstyrelsen Viktor Almqvist till styrelsens protokoll den 10 september 1907 afgifvet, handlingarna i ärendet bifogadt yttrande angående iakttagelser, som af honom gjorts vid ett af honom under sommaren samma år företaget besök å den schweiziska straffkolonien Witzwil, hvarest ett omfattande och intensivt jordbruk drifves med fångar, hufvudsakligen tvångsarbetsfångar.

Egendomen, som råder öfver omkring 800 hektar, hufvudsakligen myrjord, inköptes år 1891. Fångantalet uppgick vid besöket till 150 man, af hvilka inemot en tredjedel användes för handräckning inom fängelset samt för tillverkande af klädespersedlar, redskap och dylikt. Jämväl alla

husbyggnader uppfördes numera uteslutande genom fångar under vederbörlig ledning. De fångar, som icke sysselsattes i verkstäderna eller med öfriga nyssnämnda arbeten, i medeltal omkring 100 man, användes i jordbruket och ladugårdarna. Sedan årligen stora områden nyuppodlats, under senare år cirka 50 hektar om året, hade den brukade arealen ökat från 120 hektar vid öfvertagandet till öfver 700 hektar för närvarande, allt i god kultur. Afkastningen af jordbruket, som år 1895 uppgått till 37,376 francs, hade år 1905 utgjort 140,549 francs, hvartill kommit inkomsten från verkstäderna 12,200 francs. Sedan alla omkostnader betalats och det åtnjutna statsbidraget, omkring 20,000 francs, afräknats, hade året gifvit ett nettoöfverskott af öfver 87,000 francs.

Uppsyningsmännen deltaga i arbetet, hvilket, enligt hvad föreståndaren uppgifvit, medfört ökad villighet å fångarnas sida samt undanröjt uppfattningen, att det låge något förnedrande i arbetet. Rymningar från arbetsfältet förekommo visserligen, i medeltal 5 à 6 om året. Men rymningarna ertappades i allmänhet snart och det stora flertalet fångar visade ingen benägenhet att afvika. De kände med sig, huru deras hälsa och krafter tillväxte. De motsågo vid frigifningen goda anställningar och visste dessutom, att de vid dåligt uppförande kunde förflyttas till det instängda lifvet i ett verkligt fängelse.

Vid öfvervägande af hvad sålunda i ärendet förekommit finner jag otvifvelaktigt, att en utvidgning af det till tvångsarbetsanstalten å Svartsjö nu upplättna område i syfte att möjliggöra att i större utsträckning än hittills sysselsätta där intagna fångar med jordbruksarbete, är önskvärd. Vid valet mellan de två olika utvägar, som för förverkligandet af berörda önskemål ifrågasatts, synas mig goda skäl tala för, att det af Riksdagens revisorer väckta och af de i ärendet hörda myndigheterna sedermera biträdde förslaget om öfverlåtande till fångvården af kungsladugården i dess helhet är att föredraga framför den lösning af frågan, som ursprungligen föreslagits. Hvad i ärendet förekommit lärer äfven gifva vid handen, att tidpunkten för ett dylikt öfverlåtande nu är ur flere synpunkter synnerligen lämplig, och finner jag mig alltså böra förorda, att åtgärder i sådant syfte oförtöfvadt vidtagas.

Beträffande de villkor, hvarpå arrendatorn af kungsladugården förklarar sig villig att den 14 mars 1909 afträda egendomen i dess helhet till fångvården, synes mig med hänsyn till hvad myndigheterna härutinnan anfört samma villkor antagliga.

Utskottets
yttrande.

Utskottet vill ifråga om förevarande framställning erinra därom, att utskottet, i anledning af Riksdagens år 1907 församlade revisorers af departementschefen åberopade uttalande i denna fråga, i sitt öfver revisorernas berättelse afgifna utlåtande anslutit sig till revisorernas uppfattning, att Svartsjö kungsladugård lämpligen borde upplåtas till fångvårdsstyrelsen för att, i den mån sådant af förhållandena påkallades, bereda ökadt tillfälle till de å Svartsjö tvångsarbetsanstalt intagna fångarnas sysselsättande i jordbruk.

Då utskottet icke funnit anledning till erinran, beträffande de af Kungl. Maj:t föreslagna villkor, på hvilka arrendatorn skulle afträda egendomen, får utskottet hemställa,

att Riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition, må

- a) medgifva, att den under domänstyrelsens förvaltning bibehållna delen af Svartsjö kungsladugård jämte lägenheterna Hästbryggan och Färjestaden i Sånge socken och Stockholms län må den 14 mars 1909 öfverlåtas till fångvården för att efter hand, i den mån erforderliga anordningar vid tvångsarbetsanstalten därstädes hinna träffas, läggas under anstaltens eget bruk i syfte att möjliggöra att i större utsträckning än hittills sysselsätta där intagna fångar med jordbruksarbete, med befoget för styrelsen att, tills detta hunnit fullständigt genomföras, för fångvårdens räkning utarrendera öfriga delar af egendomen; samt
- b) å extra stat för år 1909 anvisa ett belopp af 10,000 kronor att användas till inlösen från nuvarande arrendatorn af egendomen tillhöriga byggnader därstädes.

Stockholm den 19 maj 1908.

På statsutskottets vägnar:

G. BILLING.